

OTDK-Dolgozat

2025

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
Bölcsészettudományi Kar

Üvegleletek a nagyvázsonyi Kinizsi-vár területéről

Témavezető:

Dr. Mészáros Orsolya Anna
Egyetemi adjunktus

Készítette:

Farádi-Szabó Erik
Régészet mesterszak

2025. 1. 15.

Tartalom	
Bevezetés.....	4
A Kinizsi-vár	4
A vár története	4
A vár kutatástörténete	6
Leletek	7
Palackok	7
Kotyogós palackok	7
Pincetokba való palackok	8
Formábafűjt palackok	9
Poharak	9
Applikált díszítésű poharak	9
Gravírozással díszített poharak	10
„Modern” poharak	10
Serlegek	11
Tölcséres kelyhek	11
Félgömbalakú kehely	12
Hordóalakú kehely	12
Serleg szár- és talptörödékek	12
Ablaküvegek.....	13
Lámpák	14
Egyéb leletek	15
Vászonsimító	15
Gyógyszeres üveg.....	15
Üvegpecsét	16
Szemüveg	16
Összegzés	16
A leletcsoport értelmezése	16
Az üvegek származási helye.....	18
Zárógondolatok	19
Felhasznált Irodalom	20

Bevezetés

Jelen pályamunkámmal a nagyvázsonyi Kinizsi-vár területéről eddig előkerült, régészeti korú üvegtárgyak bemutatására vállalkoztam. A várból az 1950-es években végzett feltárás következtében jelentős mennyiségű üvegtöredék került a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum raktárába, azonban ezek szakmai vizsgálatára még részleteiben sem került ezidáig sor.

A kutatás megkezdésekor céljaim között szerepelt a vár teljes üveganyagának feldolgozása, azok elhelyezése az eddig felállított tipológiai rendszerbe és illetve analógiát szolgáltatassak más kutatók számára. A következőkben az eddigi kutatásaim és eredményeim egy részletét fogom közölni.

A Kinizsi-vár

A vár a Veszprém megyei Nagyvázsony településen helyezkedik el, a megyeszékhelytől megközelítőleg 25-30 km távolságra nyugati irányban. A várat a községen belül nem egy jól védhető magaslati pontra építették, hanem a Nagyvázsony belterületén fekvő domb oldalába, ugyanis a várat az építések elsősorban nem katonai funkciók ellátására, hanem az építető Vezsenyi család saját központi rezidenciájának szánták.¹

A vár története

A Kinizsi-vár története a mai Barnag területén kezdődött. Vezsenyi László asztalnokmester, a Vázsonyi-medence több településének egykori birtokosa 1384-ben királyi engedélyt kapott Anjou Mária királynőtől egy birtokközpont felépítésére.² Ekkor Vezsenyi László még Barnagon lát neki a rezidenciája létrehozásának, azonban ennek következtében hosszú pereskedésbe keveredett a veszprémi káptalannal, ugyanis ezt az épületet nem a saját, hanem a káptalan területén húzta fel. Az ügy eredményeképpen 1394-ben Vezsenyi László kénytelen volt ezt a várat feladni,³ így a Vezsenyi család az új központjuk építését már Nagyvázsony területén kezdték meg.⁴ Mivel a Kinizsi-vár első okleveles említése 1469-ből való, pontosan nem tudni, hogy mikor kezdett a Vezsenyi család Nagyvázsonyban építkezni, de valószínű, hogy erre a 15. század első felében került sor.⁵

A család leszármazottai 1472-ig birtokolták a várat, amikor is Vezsenyi László királyi főlovászmester halálával a család férfiágon kihalt. Ezt követően került Mátyás király adományaként az épület a vár névadójához, Kinizsi Pálhoz, aki a helyszínen nagyszabású

¹ SZVATH 2014, 352.

² HORVÁTH – KOPPÁNY 2008, 27.

³ Ez a mai Zádorvár

⁴ HORVÁTH – KOPPÁNY 2008, 37.

⁵ SZVATH 2014, 352.

építkezésekbe kezdett: A lakótorony mellé felhúzatott egy L alakú több szintes palotát, emellett a nevéhez kapcsolódik a barbakán megépíttetése és a várarkot is megerősíttette. Éri István véleménye szerint a vár ebben a periódusban nyerte el a ma is ismert alaprajzát.⁶ A vár számára az első katonai behatást Habsburg Miksa seregei okozták, aki Hunyadi Mátyás halála után betört az országba, azonban Kinizsi Pál személyesen hódította vissza a birtokát.

Kinizsi Pál a várat az özvegyére, Magyar Benignára hagyta, aki nem sokkal férje halála után Horváth Márk felesége lett. Miután másodszorra is özvegyé vált, Kereky Gergely felesége lett, aki azonban roppant kiállhatatlan ember volt, így Benigna 1519-ben inkább meggyilkoltatta. Ezután Magyar Benignát büntetésül Felvidékre száműzték. Horváth Márk révén a későbbiekben a Horváth családhoz került a vár, azonban csak 1539-ben lett hivatalosan a tulajdonuk, amikor is I. Ferdinánd Horváth Jeromosnak, Péternek és Gáspárnak adományozta. Ezt követően az épület 1648-ig, a Horváth család férfiági kihalásáig a leszármazottjaik birtokában maradt.⁷

Kinizsi halála után a várat érő első jelentősebb harci cselekményekre Veszprém 1552-es török kézre jutása után került sor, ugyanis ekkor a vár az ország peremvidéke lett, s ez által az ezt követő másfél évszázad során végvárként működött a Balaton-felvidéki erődítésláncban. A várat a törökök első alkalommal 1554-ben ostromolták meg, amikor egy Tihany elleni offenzíva során megtámadták, majd el is foglalták, azonban a következő év októberében a keresztény csapatok sikeresen visszazerezték.⁸ A tizenöt éves háború során 1594-ben Veszprémet ismét elfoglalták a törökök, aminek hírére a nagyvázsonyi várvédők félelmükben elhagyták a várat, így az épület véráldozat nélkül a törökök kezére jutott. Később azonban a törökök ugyancsak őrizetlenül hagyták az épületet, így 1598-ban ismét ostrom nélkül cserélt gazdát, s lett megint magyar erősség. A harminc éves háború során 1620-ban szintén puskadörrenés nélkül cserélt gazdát: először Bethlen Gábor seregei foglalták el, majd nem sokkal később ismét királyi kézben volt.⁹

A Horváth család 1648-as kihalását követően a birtoktest a Zichy családhoz került, akik felvették a „vásonkeői” előnevet és a 18. századig rezidenciaként használták az addigra alaposan megtépázott épületet. A török kiűzését követően a Rákóczi-szabadságharc idején volt az utolsó alkalom, amikor még harcászati jelentőséggel bírt, de ezután elvesztette minden katonai funkcióját, a vár állapota pedig rohamos ütemben romlani kezdett. A vár kápolnáját

⁶ ÉRI 1969, 135.

⁷SZVATH 2014, 353.

⁸ZSIRAY 1984, 253.

⁹ZSIRAY 1984, 254.

1727-ben még felszentelték, ugyanis a Zichy család buzgó híve volt a katolizálásnak, Nagyvázsöny pedig nem rendelkezett ekkoriban más katolikus templommal, azonban valószínűleg ez volt az utolsó renoválása az épületnek. A Zichy család a 18. század első felében végleg kiköltözött a várból, és 1762-ben kastélyt építettek maguknak a település északi határában. Ekkorra már a vár állapotát az is súlyosbította, hogy az elhanyagolt épület karbantartását már nem végezték el, így domboldalon való elhelyezkedése miatt folyamatosan ki volt téve a magasból lezúduló víz hatásainak.¹⁰ A 18. század folyamán a lakótornyot tömlöcnek használták, illetve 1756-tól egy szeszfőzde is működött a falain belül.

A toronynak a 19. század közepén még ép tetőszerkezete 1857-ben egy tűzvész következtében megsemmisült, majd ezt követően cselédszállást alakítottak ki az épületben. A vár egészen az első régészeti kutatás megkezdéséig lakott volt, utolsó lakóját 1955. május 24-én költöztették ki.¹¹

A vár kutatástörténete

A vár első tudományos jellegű vizsgálatát Rómer Flóris végezte el az 1850-es években, amikor az akkor már igencsak megromlott állapotú épületről több rajzot készített. Ez a felmérés már csak azért is kiemelkedő jelentőséggel bír, mert Rómer nem sokkal azelőtt mérte fel az épületet, hogy az leégett volna, továbbá rajzain keresztül megörökítette a 20. századra már szintén eltűnt egykori palotaszárny felmenő falait. 1887-ben Könyöki József szintén készített felmérést a várról, azonban ő nem végzett olyan alapos munkát, mint elődje és az általa vázolt alaprajz is pontatlan volt.¹² Nagyvázsöny településének, illetve azon belül a Kinizsi-várnak az első történeti összefoglalóját Németh Gábor, a község egykori plébánosa vetette papírra és jelentette meg 1901-ben.¹³

A vár területén régészeti kutatást első ízben Éri István végzett 1954-1960 között, azonban ekkor több helyszínen csak a 16-17. századi réteget érték el, a középkori rétegek érintése nélkül.¹⁴ A következő ásatásra közel öt évtizedet kellett várni, amikor is Gere László és Koppány András 2005-2006 között vizsgálatot végeztek a falszorosnál, ezután pedig újabb feltárássra került sor 2017-2018-ban először Nagy Szabolcs Balázs, majd Pátkai Ádám Sándor vezetésével.¹⁵ Az Éri István-féle hét éves ásatása óta hasonlóan nagyszabású kutatás nem történt a vár területén.

¹⁰ ZSIRAY 1984, 273.

¹¹ Éri István ásatási naplója – LDM adattára ltsz. 2386.

¹² ÉRI 1969, 135.

¹³ NÉMETH 1901.

¹⁴ SZVATH 2008, 48.

¹⁵ PÁTKAI 2020, 135.

Mindannak ellenére, hogy az évek alatt a várból hatalmas mennyiségű, sok esetben kiemelkedően reprezentatív minőségű régészeti leletanyag látott napvilágot, azok nagyrészen sem közlése, sem a leltározása nem történt meg mind a mai napig. Az 1950-es évek óta publikálásra került leletek ezidáig csak néhány unikális tárgyra vagy tárgy típusra korlátozódtak. Ezek közül a jelentősebb szakirodalmak: a vár lakatairól Temesváry Ferenc kulcs és zárszerkezetekről szóló kutatása,¹⁶ három 15. század végéről származó sakkfigura bemutatása G. Sándor Mária tollából,¹⁷ Éri István személyes közlése egy helyi zsebnapóráról,¹⁸ illetve Éri közös cikke Takács Vilmossal, amiben a helyszínen talált csatornarendszert, medencét, és az ezekhez köthető famaradványokat ismertették.¹⁹

Konkrét leletcsoport közül ezidáig a népies és dobozalakú kályhacsempékről, illetve a fém- és konyhaeszközökről készült összefoglaló mű, előbbi Tamási Judit 1986-ban leadott és 1987-ben publikált szakdolgozatának,²⁰ utóbbi pedig Szvath Márton 2007-ben írt és azóta több részletében közre adott szakdolgozatának formájában.²¹

Leletek

A Kinizsi-vár ásatásairól több, mint 900 üvegtöredék került elő, melyek nagyrészen sem a tisztítása, sem a konzerválása nem történt meg a mai napig. Az anyag nagyon kevert környezetből került elő, emellett az Éri-féle feltárás során a rétegeket sem követték, így a stratigráfia hiányában csak a kivételes esetekben szolgáltak információval a dobozokon feltüntetett adatok.²² Ezen felül a kutatást nehezítette, hogy az évtizedek folyamán több leletes ládáról az eredetjelző cetli eltűnt, vagy összekeveredett más ládák címkéjével, így sok üveget szórványként kellett kezelnem. Mivel kontextusával együtt az üvegeket vizsgálni nem volt lehetséges, keltezésüket és meghatározásukat azok ismert párhuzamaik alapján végeztem.

Palackok

Kotyogós palackok

Ezt az üvegtípust a szakirodalmak több elnevezéssel is illetik, sokszor utalnak rá csavartnyakú palackként, vagy nevezik az idegen nyelvű forrásokból átvéve kuttrolf üvegnek,

¹⁶ TEMESVÁRY 1961.

¹⁷ G. SÁNDOR 1960.

¹⁸ ÉRI 1957b.

¹⁹ ÉRI – TAKÁCS 1963.

²⁰ TAMÁSI 1987.

²¹ SZVATH 2008; 2014; 2019.

²² SZVATH 2014, 353.

de leggyakrabban a szakma „kotyogós palack” néven hivatkozik rájuk, így a következőkben én is így fogok tenni. Ez utóbbi megnevezésüket arról kapták, hogy használatuk során a nyakuk csavart kialakításának köszönhetően a bennük tárolt folyadék kotyogva távozott az üveg száján.²³ A vár területéről igen szép számmal kerültek elő ezekből az üvegekből (1. **Tábla**). Korukat tekintve a 16. századtól a 18. századig általános forma, így az újkoron belül pontos keletkezésük idejét nem tudjuk meghatározni. A kutatásaim során kivétel nélkül öt csöves palacknyak töredékek kerültek elő, tehát csak olyan darabok, amiket öt üvegcső csavarásával készítettek. Mivel nagyon népszerű üvegtípus volt, hazánkban sok párhuzamát ismerjük ezeknek. A visegrádi Rév utcából került elő egy 16-17. századra keltezhető szintén 5 csőből csavart kotyogós, amin az 1. Tábla/5. palack nyakán található körbefutó, függőlegesen bevagdalt szalaghoz hasonló gallér látható.²⁴ Az előkerült kotyogós palackok között találni egy olyan darabot, amelyen egy egykori fül helye is megfigyelhető, így funkcióját tekintve ez a darab inkább volt kancsó, mint palack²⁵ (1. Tábla/4.). Ehhez hasonló a Nagyvázsöny mai közigazgatási területére eső egykori Csepely község feltárásán előkerült egyetlen üvegtöredék is, amely szintén egy füles kotyogós üveg.²⁶ Csepely falu a 16. század második felében pusztult el, tehát az ott előkerült kotyogós üvegnek ezt megelőzően kellett odakerülnie. Emellett ismert egy másik füles csavartnyakú palack, ami a lenti vár feltárása során jött elő.²⁷

Pincetokba való palackok

Nagy mennyiségben kerültek elő a vár területén úgynevezett pincetokba való palackok (2. Tábla/1-3.). Ezek olyan téglalap alapú hasáb formájú palackok voltak, amiket egykor pincetoknak nevezett rekeszes ládákban tartottak a könnyebb szállítás és eltartás érdekében.²⁸ A nagy mennyiségű pincetok palack vártörténeti szempontból is érdekes, hiszen tudjuk, hogy a 18. század második felétől a helyszínen szeszfőzde üzemelt, így elképzelhető, hogy az itt készült alkohol tárolásához használták ezeket,²⁹ de természetesen ez nem törvényszerű, hiszen ez csak egy rövid periódusa volt a vár 18. századi történelmének.

A 17-18. század folyamán ezek a palackok egyes esetekben kifejezetten igényes kivitelben is készülhettek. A 3. Tábla látható üveg az egyetlen olyan pincetokba való palack a Kinizsi-vár területéről, amely díszítéssel rendelkezett: oldalán spirálisan körbefutó filigrán

²³ VERES 1999, 747.

²⁴ MESTER 1997, 26.

²⁵ H. GYÜRKY 1991, 47.

²⁶ KOVALOVSKI 1969, 246.

²⁷ MOLNÁR 1992, 191.

²⁸ VERES 1999, 745.

²⁹ PÁTKAI 2020, 143.

díszítés látható, ahogy két fehér és egy piros üvegszál fut körbe, amik szabályszerűen váltják egymást. Hasonló hasáb alakú palackot a bécsi az Alte Universität II. lelőhelyről a 16-17. század fordulójára keltezve,³⁰ azonban a nagyvázsonyi üvegre egy menetes ónkupakot is felszereltek, amely technológia csak a 17. század utolsó harmadától jelenik meg, így a tárgyalt pincetok palack sem lehet ennél régebbi.³¹

Formábfűjt palackok

A 16. századtól egészen a 19. századig találkozhatunk formábfűjt palackokkal. A Kinizsi-vár területéről egy izgalmasabb darab látható a 4. Tábla/1 helyén. Érdekessége ennek a töredéknek, hogy a bordázás a belsőfelén található. Ez azért meglepő, mivel fűjt üveg lévén a formával a palacknak a külső felülete érintkezett, mindennek ellenére az applikáció a belső felületére került. A Nógrád megyei Szécsényből is ismerünk több hasonlóan bordázott palackot,³² illetve cseh területeken Brnóból és Prágából is ismerünk nagyon hasonló darabokat.³³ Az egri vár területéről is ismert egy ilyen palack a 16. századból.³⁴

A vár területén továbbá több 18-19. századra keltezhető pálinkás és boros pohár került elő.

Poharak

Applikált díszítésű poharak

A poharak külső oldalfalán található plasztikus díszítések eredetileg azt a célt szolgálták, hogy használat közben stabilabb fogást biztosítson annak az embernek, aki iszik belőle. Eredetileg velencei mesterek készítették ezeket és már a 14. századtól ismerünk példát rá magyar területeken.³⁵

Az 5. **Tábla/1.** egy krautstrunk becher, ami szó szerinti jelentése „káposzta torzsa” pohár, amely nevét a cseppjei alakjáról kapta. A tárgyalt maradvány zöld erdei üvegből készült, oldalán a cseppek rendezetlenül helyezkednek el és a pereme alatt 3 cm magasságban vízszintesen körbe fut egy üvegszál rajta. Az aljából semmi nem maradt meg, így a magasságáról csak feltételezéseim vannak, azonban a 16 cm-es peremátmérője alapján egy, a Prágai Bediktská

³⁰ SEDLÁČKOVÁ et al. 2016, 68.

³¹ VERES 1999, 749.

³² MORDOVIN 2010, 18.

³³ SEDLÁČKOVÁ et al. 2016, 113.

³⁴ CSIFFÁRY 2006, 72.

³⁵ H. GYÜRKY 1991, 16.

utcából származó 16. századi darab méreteivel rendelkezhetett.³⁶ Cseppjei egy Visegrádból előkerült darabéhoz hasonlítanak,³⁷ azonban az jóval kisebb méretű, mint a nagyvázsonyi.

Az 5. **Tábla/2.** peremtöredék az úgynevezett „spechter” poharak típusába tartozik. Az előbbiekhez hasonlóan optikai díszítést alkalmaztak rajta. A spechter típusú poharak eredetileg a Spessart régióból származó német üvegek voltak, jellegzetes ostyára emlékeztető fizikai díszítéssel. A 16. század második felétől terjedtek el és a 17. század második feléig jellemző az előfordulásuk a német területeken.³⁸ Az üveg tiszta anyagból készült, oldalán az applikáció szabályos sorokba rendezett hullámos fonál díszítést alkot. Megfigyelhető rajta, hogy ezek a sorok lefelé haladva eltolódnak, spirális díszítést kölcsönözve a pohárnak. Hasonló darabok kerültek elő egy, a 16. század végére keltezhető rétegből az Észak-Vesztfália tartományban található Höxterből.³⁹

Gravírozással díszített poharak

A vár területén több gravírozott díszítésű üveg is előkerült. A 6. **Tábla/1-2.** leletei két különböző pohár össze nem illő perem- és egy aljtöredéke gravírozott díszítéssel. Ez a díszítési technika cseh mintára került a hazai üvegműhelyekbe a 17. század második felében, ezeket az egységes felületkezelésű díszítéseket köszörüléssel vitték fel az üvegre.⁴⁰ A 6. **Tábla/1.** aljtöredék áttetsző fehér üvegből készült, felülete irizált. Oldalán az aljától számítva felfelé 3 cm magasságtól két körbefutó horizontális vonal által közrefogott hullámvonal látható, fölötte szőlőfürtök és növényi motívumok. Hasonló poharak kerültek elő a székesfehérvári Táncsics u. 6. alatt talált, közvetlenül a török 1688-as kiűzését követően nyílt és a 19. század elejéig működő vendéglő területéről.⁴¹

„Modern” poharak

A vár anyagában találkozhatunk a régészeti koron túl készült, jellemzően a 18. század végén, 19. században használt poharakkal is. Az 6. **Tábla/3.** egy aljától bordásan induló, de a pereme irányába kisimuló oldalfallal bíró egyszerű pohár, masszív anyagból. Az említett székesfehérvári Táncsics utcai feltáráson több ehhez a példányhoz hasonló pohár is előkerült.⁴²

³⁶ ŽDÁRSKÁ 2014, 42.

³⁷ MESTER 1997, 91.

³⁸ TAUSENDFREUND 2014, 93.

³⁹ KÖNIG 2021, 215.

⁴⁰ BORSOS 1953, 53.

⁴¹ SIKLÓSI 2002, 103-104.

⁴² SIKLÓSI 2002, 76.

Serlegek

A serlegek a 15. században alakultak ki a poharakból úgy, hogy azokat megmagasították egy talp toldással.⁴³ A reneszánsz idejére kialakult a jellemzően kehely – szár – talp hármas tagoltságú serleg, amely lelettípusból szép számmal került elő példányok a Kinizsi-vár régészeti kutatásai során. Mivel egész serleg nem maradt meg, ezeket részekre bontva tudom csoportosítani. A serlegek a kehely fenékük kialakítása alapján tölcséres, illetve hordó- és félgömbalakú csoportokra bonthatók.

Tölcséres kelyhek

A tölcséres fenékű kelyhek – ahogy azt a nevük is mutatja – tölcsér alakban csatlakoznak a serleg szárához. A 7. Tábla/1. egy vastag falú serleghez tartozó tölcsér alakú kehely töredéke. Oldalán egymással párhuzamos, vertikálisan futó applikált díszítés figyelhető meg szabályos rendszert alkotva: kettő fehér üvegszál közé egy filigrán technikával spirálisan díszített üvegszál került. A filigrán díszítés a 16. században jelent meg a muranói mesterek műhelyében, de a század második felére már az Alpoktól északra is sikeresen tudták utánozni. A serleg szárának csak az indítása maradt meg, de felületén kannelurát imitáló, talán aranyozás látható. Ez a kiemelkedően igényes darab meglehetősen vastag fallal rendelkezik, és a színe is inkább zöldes, mint fehér, így nem valószínű, hogy velencei mesterek keze által készült. Inkább lehet az „à la façon de Venise” (szó szerint „velencei stílusban”) üveggyártási hullám terméke, ami lényegében azt jelentette, hogy szerte Európában utánozni kezdték azokat az üvegformákat, amiket addig Velencében gyártottak. Ezek az üvegek néha olyan kivételesen jó minőségben készültek, hogy egészen nehéz elkülöníteni őket a valóban Velencéből származó termékektől.⁴⁴ A fehér fonáldíszített serleg magyar környezetben előforduló legközelebbi párhuzamait Visegrádon és Kőszegen találjuk,⁴⁵ illetve hasonlóan csavart díszes filigrán applikációval ellátott darabok kerültek elő a pozsonyi Ventúrska utca 3. alatti lakóház egy 16. század középső harmadára keltezhető rétegéből,⁴⁶ viszont ezeknek mindegyike jóval törékenyebb anyagból készült, mint a masszív falú nagyvázsonyi. Egy ehhez a darabhoz több szempontból is hasonló koncepció szerint készült serleg került elő a bajcsai vár területéről, valószínűleg stájerországi eredettel. Az itt talált serleg díszítés és vastagság szempontból is jobban hasonlít a többi példánál a Kinizsi-vár szóban forgó serlegére. Bajcsa vára csak egy igen rövid, csupán 1578-

⁴³ VAĐUROVÁ 2020a, 199.

⁴⁴ KOVÁCS 2002, 63.

⁴⁵ MESTER 1997, 23.

⁴⁶ LESÁK 2009, 27-28.

1600 közötti időszakig állt fenn, tehát a nagyvázsonyi serleghez hasonló darabok egészen a 16. század utolsó két évtizedében is készültek.⁴⁷

A 7. Tábla/2-3. serlegeken látható gravírozott díszítés a köszörült díszítésű poharak kapcsán már említésre került, jelen esetben a stílus serlegen alkalmazva látható. Ezekhez nagyon hasonló motívum világú, a 17. századra keltezett serlegek kerültek elő a Zala megyei lenti vár területéről.⁴⁸

Félgömbalakú kehely

A 7. Tábla/4. képen egy félgömbfenekes serleg kehely látható, eredetileg tiszta üvegből, mára erősen irizált állapotban. A serleg fenekén úgynevezett „mezza stampaura” díszítés látható, amely tulajdonképpen a kehely oldalfalán látható bordázatot jelenti, melyek egy csomópont felé – amely a kehely és a szár érintkezési pontjával felel meg – tartanak. A Kinizsi-várban talált darabhoz kivitelezés szempontjából egy nagyon hasonló serleg töredéke került elő Brnóból, amit a 17. század második felére kelteztek.⁴⁹

Hordóalakú kehely

A következő csoportba a hordóalakú kelyhes serlegek tartoznak, amely nevet a hasasodó profiljukról kapták. A 7. Tábla/5. minőségi darab tiszta romlatlan vékony üvegből készült, hordó alakú kelyhe fenekét pedig finom kidolgozású csipkés szegély borítja, minden bizonnyal eredeti velencei import üveg. Nagyon hasonló darab ismert a morvaországi sovineci várból,⁵⁰ emellett egy kiemelkedően szép rokona az a 16. század első feléről származó, a Magyar Nemzeti Múzeumban található serleg, amely a kehely részén Bártfa címerét viseli.⁵¹

Serleg szár- és talptöredékek

Az 8. tábla/1. helyen látható ún. szárnyas serleg egy igen népszerű terméke volt a 16. századtól kezdve a velencei műhelyeknek. A serleg szára csavart kialakítású, rajta két egymással szemben ráapplikált kobaltkék szálas szárny látható, rajtuk pedig rácsos fogóval csipkézett díszítés található. Az à la façon de Venise hatására az Alpoktól északra is készítettek ehhez hasonló serlegeket. Pontos analógiája nincs, de valószínűleg nem is lesz, ugyanis az elkészítése hatalmas szabadságot adott a mester fantáziájának, ennek megfelelően rengeteg formában gyártották őket.⁵²

⁴⁷ KOVÁCS 2002, 63.

⁴⁸ MOLNÁR 1992, 192-193.

⁴⁹ SEDLÁČKOVÁ et al. 2016, 160.

⁵⁰ VAĐUROVÁ 2020a, 198-200.

⁵¹ VERES 2006, 12.

⁵² TAUSENDFREUN 2014, 129-130.

A vár területén egy kobaltkék velencei import serleg töredék is előkerült (8. Tábla/2.). Csak a tölcséres talp pereme maradt meg, de abból kiderül, hogy a felületét eredetileg függőlegesen futó bordázattal látták el, és szögletes, sokszögalappal rendelkezik. Legnagyobb valószínűséggel a 16. század első feléről származik. Ezeket a serlegeket gyakran aranyozták, vagy festették, de a nagyvázsonyi darabon ilyen nem figyelhető meg. Hasonló kialakítású serlegtalpak kerültek elő a solymári vár 1970-es években folytatott feltárásán a vár területén kívül egy 15. század végi betöltési rétegből,⁵³ illetve ez a talptöredék szintén közel áll az említett bártfai serleghez.

Ablaküvegek

A vár területéről származó üvegek döntő hányadát az ablaküvegek teszik ki. A késő középkortól egészen az újkorig a maihoz hasonló nagy táblás ablakgyártás nem létezett, ehelyett általában ólomból forrasztott drótkeretek közé fogott kisméretű üvegpnelekből készítették az ablakokat. A síküvegek halmazán belül a legnagyobb csoportot az ablakszemek alkotják, melyek a többi síküvegtől eltérően – ahogy azt már a nevük is sejteti – kerek formájúak voltak.⁵⁴ Készítésük során az üveges mester a nyersanyagot egy köralapú formába nyomta, s legtöbbször ezeknek az üvegtányéroknak a szegélyét visszahajtotta. Mivel egy mester általában ugyanazt a formát egymás után többször használta, az ablakszemeknek egy fontos jellemzője, hogy műhelyenként szabvány szerint, azonos méretben készültek, ami segítségül szolgál azok rekonstrukciójához.⁵⁵ Összeállításukkor a rajtuk található szegélyeket használták az ólomkeretbe való rögzítéshez, közéjük pedig attól függően, hogy milyen rendszer szerint állították össze az ablakszemeket, térkitöltő három- vagy négyszövegeket használtak. Az előbbi térkitöltő elemekhez Visegrádról,⁵⁶ az utóbbihoz pedig az ozorai várból ismerünk példát.⁵⁷

A Kinizsi-vár területén előkerült ablakszemeket több csoportra bonthatjuk. A kisebb méretűek jellemzően 1-2 mm vastagságúak és 8-10 cm átmérővel rendelkeztek. Ezek közös jellemzője, hogy kissé opálos, de nem romlott anyagúak, és zöldes-kék színűek. Az említett térkitöltő elemekből kizárólag háromszög alakú került elő, amik anyagban és minőségben is ehhez a kisebb átmérőjű csoporthoz párosíthatók. Ha ezeket az ablak töredékeket összevetjük, akkor az 9. Táblán látható ablakrekonstrukció készíthetjük el.

⁵³ MEGYERI 2017, 22.

⁵⁴ VAĐUROVÁ 2020b, 132.

⁵⁵ MESTER 1997, 19.

⁵⁶ MESTER 1997, 72.

⁵⁷ H. GYÜRKY 1991, 45.

Egy másik csoportot alkot az ablakszemeken belül az előbbihez képest egy jóval nagyobb, esetenként 3-4 mm vastag és 13 cm átmérőjű típus, amely sokkal tisztább és világosabb színű anyagból készült az előbbiekhöz képest (10. Tábla/1.). Ezekhez azonban nem sikerült térkitöltő elemet azonosítani, így ablakrekonstrukció sem készíthető róluk.

A vár területén kettő, egymással azonos stílusú ornamentális motívumokkal díszített ablaktábla töredék került elő (10. Tábla/2-3.). Ezek az üvegek zöldes színű, de áttetsző anyagból készültek és a felületükön gravírozás figyelhető meg. Elképzelhető, hogy ezek az egykori várkapolna ablakainak részét képezték. Ezt alátámasztja, hogy a 3. töredék a várkapolna közvetlen közelében, attól Észak-nyugatra, az 2. töredék pedig annak járószintje fölötti betöltésből került elő, így nem kizárt, hogy a várkapolna 1726-os újra szentelésekor ilyen és ehhez hasonló ablakokkal üvegezték be a felújított épületrészt.

Nincs arra utaló jel, hogy a Kinizsi-vár bármely ablakához színezett üveget használtak volna, azonban ezt anyagvizsgálat hiányában egyelőre még nem lehet teljes bizonyossággal kijelenteni.

Lámpák

A vár területén kevés, összesen három lámpának határozható maradvány került elő. Ezek közül kettő (11. Tábla/1-2.) egymással közeli rokonságot mutat: hasonlóan zöldes anyagból készültek, meredek oldalfallal rendelkeznek, és mindkettőn ugyanolyan mértékű romlás figyelhető meg, azonban a méretük már jócskán eltér. Az 2-es lámpa esetében látható, hogy hirtelen öblösödő profillal bírt, ami alapján azokhoz a Budán előkerült lámpákhoz tudjuk hasonlítani, melyek egyszerre lehettek felfüggesztéskor lámpák, kézben tartva pedig mécsesek. Ezek a lámpák a késő középkortól a 16. század első feléig voltak jelen a hazai háztartásokban.⁵⁸

A 11. Tábla/3. üvegtárgyat a lámpák közé soroltam, azonban nem egyértelmű, hogy valóban annak használták volna. A tárgy egy 13 cm peremátmérőjű, körte profilú üvegedény teljesen lekerekített, állvány nélkül megállni nem képes fenékkal és a peremén kék színű szegéllyel. Ehhez nagyon hasonló formájú üvegek kerültek elő a pozsonyi Ventúrska utca 3-ból a 16-17. századra keltezve, és lámpának meghatározva, bár ezek valamivel kisebbek, mint a nagyvázsonyi üveg.⁵⁹ Amennyiben elfogadjuk ezeket lámpának, úgy azt kell feltételeznünk, hogy használatkor alulról, talán egy három lábú állvány segítségével támasztották ki őket. Ez azonban azt jelentené, hogy a felfüggesztés ponthoz képes magasabbra kerülne az edény súlypontja, ami nagyon instabillá tenné a konstrukciót, ez pedig egy égő berendezés használata

⁵⁸ H. GYÜRKY 1981, 30.

⁵⁹ SEDLÁČKOVÁ et al. 2016, 199.

közben roppant veszélyes lett volna. Emiatt felvetem annak a lehetőségét, hogy ez, és talán a pozsonyi találatok is urinál üvegek, vagy másképp matulák lehettek, amiket vizeletvizsgálatkor használtak. Ezt alátámasztaná, hogy ezek a matulákhoz hasonlóan kerek, magától megállni nem képes fenékkal és körte alakú profillal rendelkeztek. Másfelől viszont ellentmond a feltevésnek, hogy a nagyvázsonyi és a Ventúrska utcai darabok is túl vékony és törékeny üvegből készültek ahhoz, hogy erre használják őket.

Egyéb leletek

Vászsimsító

A várkapolna területéről egy vászsimsító került elő a (12. Tábla/1.). A vászsimsítók lapított gomba formájú, teljesen sima felületű tömör üvegtömbök, melyek a ma használatos fém vasalók elődei voltak, s melyek egészen a 20. század elejéig a mindennapi élet részét képezték. Ezeket ún. „hideg” vasalásra alkalmazták, segítségükkel a ruhaneműk ráncait lehetett kisimítani. Hazai leletanyagban ritka, s inkább néprajzi környezetből, elsősorban a 19-20. századból ismerünk rá példákat.⁶⁰ Némely vászsimsítók markolattal is rendelkeztek, azonban a Kinizsi-vár példányán nem található olyan törési felület, amely ennek a hiányára utalna, így valószínűleg a teljes leletanyag azon kivételes darabjai közé tartozik, amely teljesen ép állapotban került elő. A nagyvázsonyi vászsimsító alsó felén szabálytalan felületű oldalán olyan súrlódási nyomok találhatóak, amelyből arra következtetnek, hogy egy érdes sík felszínen tárolták, amikor épp használaton kívül volt.

Noha Magyarországon nem ismerünk régészeti korú analógiát a vászsimsítókra, német területeken szép számmal fordulnak elő feltárásokon, többek között az Észak-Vesztfália tartományban található Höxterből ismert egy 16. század végi betöltésből előkerült darab.⁶¹

A vászsimsítók datálása általánosan nehéz, ugyanis a 14-18. század között közel azonos formában készültek,⁶² így a nagyvázsonyi darabot a vár történetének figyelembevételével a 16-17. századra tudom keltezni.

Gyógyszeres üveg

Apró, valaha kb. 5-6 cm magasságú kobaltkék üvegpalack, az alján lévő felirat szerint az űrmértéke „10” (12. Tábla/2.). Címke, vagy egyéb felirat hiányában nehéz megállapítani mi lehetett benne eredetileg, de legnagyobb valószínűséggel egy patikai üveg volt, amit valamilyen

⁶⁰ VERES 2006, 181.

⁶¹ KÖNIG 2021, 216-217.

⁶² TAUSENDFREUND 2014, 238.

gyógyszertári készítmény vagy vegyszer tárolására használtak a 19. század második, legkésőbb 20. század első felében.

Üvegpecsét

Zöld üvegből készült, vélhetőleg egy palack köldökén foglalhatott helyet, és a 19. századból származik. A leletet tartalmazó doboz eredeti címkéje az idők során elveszett, csak annyi állapítható meg róla, hogy a vár területén került elő. A felirata FESTETICS ÁGOSTON, továbbá a Festetics család címere található rajta (12. Tábla/3.). A Festetics családnak a 19. század folyamán több Ágoston nevű tagja volt, azonban a töredék nem teszi lehetővé, hogy személyhez kössük, továbbá a pontos funkciója sem meghatározható.

Szemüveg

A vár területéről mindenképpen az egyik legkülönlegesebb üveg tárgy, ami előkerült, az a 12. Táblán látható szemüveg (12. Tábla/4.). A megmaradt drótkeretbe fogott üveg egy szabályos köralakú, mindössze 2 mm vastagságú bikonvex, tehát mindkét oldalán domborúra megmunkált lencse. Az üveg felülete irizált és opálos, átlátni már nem lehet rajta. Magyarország területéről az egyetlen hozzá hasonló szemüveg a budai királyi palotából került elő 1950-ben, 17. századi keltezéssel.⁶³ Egy nagyon hasonló darab került elő a Baden-Württemberg tartományi bötingeni Szent Péter Pál kápolnából, meglepő módon egy 15. századi sírból.⁶⁴ A vesztfáliai Höxterben szintén találtak egy szemüveget, amely egy 17. század első negyedére keltezett rétegből került elő, azonban onnan csak a lencse ismert, és nem tudni milyen keretbe foglalták azt.⁶⁵ Az analógiák segítségével, a 17. századra tudom keltezni a Kinizsi-vár szemüvegét.

Összegzés

A leletcsoport értelmezése

Az üvegyanyag korszakot tekintve pár 15. század végére keltezhető tárgyat leszámítva teljes egészében az újkort képviseli (az üvegek kronológiájának jobb átláthatóságáért lásd: 13. Tábla). A vár legkorábbi üvegleletei a 15-16. század fordulójáról származnak, s mivel a tornyát még a modern időkben is lakták, a várban egészen a 19. századig képződött üveghulladék. Mivel csak olyan 15. századira datálható üvegtárgy került elő, amely ugyanúgy készülhetett a 16. században is, egyértelműen Kinizsi Pálhoz, tehát a vár névadójához üvegekultúra horizontot nem tudtam csatolni. Meg kell jegyezni, nem elhanyagolható annak a ténye sem, hogy – ahogy

⁶³ OPITZ 1964, 290.

⁶⁴ FEHRING 1974, 670.

⁶⁵ KÖNIG 2021, 215.

már korábban említésre került – Éri István ásatásai során kevés szelvényben jutottak mélyebbre a 16. századnál.⁶⁶

A 16. századi üvegek esetében jelentős számú velencei, vagy velencei stílusú tárggyal találkozhatunk. A várat birtokló Horváth család gazdagságáról árulkodik, hogy több olyan igényes üvegtárgy is előkerült, melyekhez foghatót jelenleg csak tehetősebb városi polgárok házaiból, vagy a Magyar királyság egykori királyi rezidenciáiból ismerünk. Kereky Gergely 1519-es halálát követően hivatalosan a vár nem tartozott senkihez sem, azonban ahogy azt már Éri István feltételezte, s ahogy az az üvegekből is látszik, egészen biztosan nem üresen érte meg az 1539-es birtokadományt, hanem a Horváthok már korábban beköltöztek.⁶⁷ Az időszakra keltezhető üvegek a vár történetét figyelembe véve a legnagyobb valószínűséggel Kereky Gergely 1519-es halála és Veszprém 1554-es ostroma közötti virágkorban képezték a vár eszköztárát, de elképzelhetőnek tartom, hogy még ezt követően is jó pár évtizedig magas színvonalú életvitelt folytattak a vár tulajdonosai.

A vár életében a 17. század első fele az üvegek szempontjából a legszegényebb periódus. A tisztán 17. század első felére keltezhető üvegek mennyisége minimális a többihez képest, ugyanakkor ez összefüggésben állhat azzal, hogy végvárként az épület számára rendkívül szűkös időszak volt ez, és ekkoriban érték a várat történelme alatt a legintenzívebb katonai behatások, illetve a vár folytonos anyagi nehézségekkel is küzdött ekkoriban.⁶⁸ A 17. század második felére ismét több lesz a korai mércével luxusnak minősülő üveg, ugyanis feltűnnek a gravírozott díszítésű poharak és serlegek az egyszerűbb palackok mellett.

Azt pontosan nem tudni, hogy a Zichy család meddig lakott a várban. A ma látható klasszicista kastélyukat 1762-ben építették eredetileg barokk stílusban, s a kastélyba való beköltözés és a vár elhagyása közötti periódusban egy szerény zsúptetős vályogházban laktak.⁶⁹ Az üvegek alapján a Zichy család valószínűleg még a 18. század legelejéig életvitel szerűen használhatta az épületet, utána ugyanis már nem jellemzőek a gravírozott, vagy egyéb „úri” üvegnek minősülő tárgyak. A 17. század második felétől kezdődően megszaporodnak a leletanyagban az alkohol, vagy bármilyen folyadék tárolására használatos üvegek, és jellemzővé válnak az egyszerűbbnek mondható boros és pálinkás palackok.

Megfigyelhető, hogy a 18-19. század folyamán, ahogy változik a vár felhasználása, úgy azzal azonos irányba az üvegtárgyak minősége és funkciója is. Mivel a 18. század második

⁶⁶ SZVATH 2008, 48.

⁶⁷ ÉRI 1969, 136.

⁶⁸ ZSIRAY 1984, 250.

⁶⁹ ÉRI 1957a, 40.

felétől az épületet gazdasági objektumként tartották, egyáltalán nem meglepő, hogy ebben az időszakban már nagyrészt tömegcikknek tekinthető palackok vagy dísztelen poharak alkotják a vár üveges felszerelését.

Az üvegek származási helye

A 16. század második feléig fejlődő hazai üvegiipart az Oszmán Birodalom előretörése akasztotta meg. A hódoltság területéről, ahogy a nép elmenekült, úgy úszott el az üvegesek számára a felvelő piac, ami magával rántotta a mestereket is, aminek az eredményeképp a magyar üvegyártás a 16. század végére a Felvidékre koncentrált.⁷⁰ Ennek köszönhetően a nincs információnk arról, hogy a 16-17. század idején működött volna Nagyvázsony térségben üvegyártás, leszámítva Csesznekét,⁷¹ így a jelenlegi ismereteink miatt csak nagy távolsági kereskedelem lehetőségével gondolkozhatunk az üvegek származása kapcsán.

A származás kérdés körében anyagvizsgálat hiányában csak az üveg külső tulajdonságaira hagyatkozhatunk, azonban ez sok esetben félrevezető eredménnyel szolgálhat. A 16. század elejétől egyre nagyobb teret nyert az (a dolgozat közben már megemlített) *à la façon de Venise* jelensége, amikor tulajdonképpen velencei üvegesmesterek Velencén kívülre költözve velencei utánzatokat igyekeztek gyártani. Ez a reneszánsz korától kezdve sok esetben olyan meggyőző eredményt is produkálhatott, hogy egyes osztrák- vagy németföldi utánzatot csak igen nehezen lehet megkülönböztetni az eredeti velencei termékektől.⁷²

A vár 16. századi virágkorához köthető üvegeiről némileg egyszerűbb meghatározni a származását, azonban a 17. századtól már nem lehetséges csupán a tipológiára támaszkodva régiókhoz kötni egy-egy üvegtípust, hiszen jellemző erre a korszakra, hogy hasonló formakincsű üvegtárgyakat gyártottak nem csak az országban, de szerte Ausztria, Csehország és Németország területén is.⁷³

Ugyanakkor az a tény, hogy ezek az üvegtípusok gyakoriak voltak, s nem csak az országban, de még Nyugat-Európában is szinte általánosnak mondhatók, arra enged következtetni, hogy a vár üzemeltetői nem kényszerültek arra, hogy az ország távolabbi szegleteiben készült üvegtárgyakat vegyenek. Éri István kutatása szerint a törökkor után számos német üveges mester költözött a térségbe, s csak a Bakony településein több huta is működött az idők folyamán sőt,⁷⁴ a 18. század végén még Nagyvázsony területén is működött

⁷⁰VERES 2006, 39.

⁷¹CSIFFÁRY 2006, 94.

⁷²TAUSENDFREUND 2014, 62.

⁷³VERES 1999, 754.

⁷⁴ÉRI 1966, 143-180.

üvegműhely.⁷⁵ Ez azt jelenti, hogy a 18-19. századi üvegek a legnagyobb valószínűséggel a környéken működő huták valamelyikéből származnak, azonban ezt természetesen teljes magabiztossággal nem lehet kijelenteni.

A kutatás jövőjét illetően úgy vélem nagy előrelépés lenne anyagvizsgálat alá vetni a nagyvázsonyi üvegeket, amely segítségével tovább árnyalhatjuk az eddigi eredményeket.

⁷⁵ CSIFFÁRY 2006, 139.

Felhasznált Irodalom

- BORSOS 1953 BORSOS Béla: A magyar üvegművesség fénykora. *Művészettörténeti Értesítő* 2 (1953), 46-68.
- CSIFFÁRY 2006 CSIFFÁRY Gergely: Magyarország üvegipara 1920-ig. *Studia Agriensia* 25 Eger, 2006.
- ÉRI 1957a ÉRI István: A nagyvázsonyi Kinizsi-vár. Veszprém, 1957.
- ÉRI 1957b ÉRI István: Gyűrűalakú napórák. *Folia Archaeologica* 9 (1957), 209–217.
- ÉRI – TAKÁCS 1963 ÉRI István – TAKÁCS Vilmos: A nagyvázsonyi Kinizsi-vár famaradványai. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 1 (1963), 341–353.
- ÉRI 1966 ÉRI István: Adatok a bakonyi üveghuták történetéhez. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 5 (1966), 143-180.
- ÉRI 1969 ÉRI István: Veszprém megye régészeti topográfiája – A Veszprémi járás. Magyarország Régészeti Topográfiája 2 Budapest, 1969.
- FEHRING 1974 FEHRING, Günther P.: Mittelalterliche befunde und funde aus Ss. Petrus und Paulus in Böttingen, gem. Dornstadt, Alb-Donau-Kreis. *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 1 (1974), 665-671.
- G. SÁNDOR 1960 G. SÁNDOR Mária: Középkori sakkfigurák a nagyvázsonyi várból. *Folia Archaeologica* 12 (1960), 249–255.
- H. GYÜRKY 1991 H. GYÜRKY Katalin: Üvegek a középkori Magyarországon. *BTM Műhely* 3 Budapest, 1991.
- HORVÁTH – KOPPÁNY 2008 HORVÁTH Richárd – KOPPÁNY András: Zádorvártól Vázsonykőig. *Castrum* 7 (2008), 17-38.

- KÖNIG 2022 KÖNIG Andreas: Renaissancezeitliche Glasfunde vom Heisternschen Hof in Höxter. *Archäologie In Westfalen-Lippe* 2021. Langenweißbach 2022, 213-218.
- KOVÁCS 2002 KOVÁCS Gyöngyi: A bajcsai várásatás kerámia- és üvegleletei. In: KOVÁCS Gyöngyi (ed.): Weitschawar. Bajcsa-vár. Egy stájer erődítmény Magyarországon a 16. század második felében. Zalaegerszeg 2002, 63-72.
- KOVALOVSKI 1969 KOVALOVSKI Júlia: Ásatások Csepelyen. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 8 (1969), 235-252.
- LESÁK 2009 LESÁK, Branislav: Súbor renesančného skla z Ventúrskej ulice 3 v Bratislave. *Študijné Zvesti Archeologického Ústavu Slovenskej Akadémie Vied* 46 (2009), 23-29.
- MEGYERI 2017 MEGYERI Edit: Középkori üvegleletek a solymári vár mélypincéjéből. *Castrum* 20 (2017), 7-34.
- MESTER 1997 MESTER Edit: Középkori üvegek. Visegrád Régészeti Monográfiái 2. Visegrád, 1997.
- MOLNÁR 1992 MOLNÁR László: a lenti vár üvegleletei. *Zalai Múzeum* 4 (1992), 179-194.
- MORDOVIN 2010 MORDOVIN Maxim: Egy 17. századi üveg-leletegyüttes Szécsényből. In: GUBA Szilvia – TANKÓ Gábor (ed.): „Régről kell kezdenünk...” : *Studia Archaeologica in honorem Pauli Patay*. Szécsény 2010, 271-293.
- NÉMETH 1901 NÉMETH Gábor: Adatok Nagyvázsöny történetéhez. Veszprém, 1901.
- OPITZ 1964 OPITZ László: Értékes optikatörténeti lelet. *Budapest Régiségei* 21 (1964), 287-291.

- PÁTKAY 2020 PÁTKAY Ádám Sándor: Beszámoló a nagyvázsonyi várban végzett 2017-2018. Évi feltárásokról. *Castrum* 23 (2020), 135-146.
- SEDLÁČKOVÁ et al. 2016 SEDLÁČKOVÁ, Hedvika et al.: Renaissance and Baroque Glass from the central Danube Region. Brno, 2016.
- SIKLÓSI 2002 SIKLÓSI Gyula: Egy székesfehérvári fogadó 18-19. századi üveg- és kerámia anyaga. *Szent István Király Múzeum Közleményei* 37 Budapest, 2002.
- SZVATH 2008 SZVATH Márton: Adatok a nagyvázsonyi vár 1954-1960 között végzett régészeti kutatásához. *Castrum* 7 (2008), 39-48.
- SZVATH 2014 SZVATH Márton: Késő középkori és kora újkori fémleletek a nagyvázsonyi várból 1. Kések, evő- és konyhai eszközök. *A Laczkó Dezső Múzeum Közleményei* 28 (2014), 351-384.
- SZVATH 2019 SZVATH Márton: Késő középkori és kora újkori fémleletek a nagyvázsonyi várból 2. *A Laczkó Dezső Múzeum Közleményei* 29 (2019), 197-248.
- TAMÁSI 1987 TAMÁSI Judit: A nagyvázsonyi Kinizsi-vár doboz alakú csempékből rakott kályhája. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 18 (1987), 235–259.
- TAUSENDFREUND 2014 TAUSENDFREUND, Heike: Vergleichende Untersuchungen zu archäologischen Funden des Mittelalters und der Neuzeit. Universitätsbibliothek Tübingen. Tübingen, 2014.
- TEMESVÁRY 1961 TEMESVÁRY Ferenc: Kulcstípusok és zármechanizmusok fejlődése a XV. században. *Folia Archaeologica* 13 (1961), 151-182.

- VAĎUROVÁ 2020a VAĎUROVÁ Kateřina: Benátský „pohár“ a další skleněné nálezy z hradu sovince. *Časopis Slezského Zemského Muzea Série B* 69 (2020), 197-206.
- VAĎUROVÁ 2020b VAĎUROVÁ Kateřina: Pohled do oken středověkých a raně novověkých domů v českém Slezsku. *Studia Archaeologica Brunensia* 25 (2020), 131-167.
- VERES 1999 VERES László: A pincetokba való palack – egy elfelejtett üveg kultúrtörténete. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 38 (1999), 745-762.
- VERES 2006 VERES László: Üvegművességünk a XVI-XIX. században. Miskolc, 2006.
- ŽDÁRSKÁ 2014 ŽDÁRSKÁ, Anna: Středověké sklo z Prahy. Archeologické Prameny k Dějinám Prahy 7 Praha, 2014.
- ZSIRAY 1984 ZSIRAY Lajos: A vázsonykői végvár története. In: KREDICS László (ed.): Tanulmányok Veszprém megye múltjából. *A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai* 3 (1984), 241-278.